

فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، سال سوم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۰

شاخص‌های اقتصاد مقاومتی از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای

غلامحسین فرجی^۱، محمدرضا حاتمی^{۲*}، مرتضی محمودی^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه اندیشه سیاسی، دانشکده علوم سیاسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. دانشیار، گروه علوم سیاسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

۳. استادیار، گروه مسائل ایران، دانشکده علوم سیاسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: جمهوری اسلامی ایران از ابتدای پیروزی انقلاب در تقابل فرهنگی، ایدئولوژیک، سیاسی، اقتصادی با نظام لیبرال دموکراسی غرب و جهان سلطه و استعمار قرار گرفت و از بدو پیروزی انقلاب مورد اعمال انواع تحریم‌ها از سوی جهان غرب به رهبری ایالات متحده آمریکا قرار گرفت. نظریه اقتصاد مقاومتی در زمانی که کشور در جنگ اقتصادی و فرهنگی با نظام سلطه به سر می‌برد و از سوی حضرت امام خامنه‌ای رهبر فرزانه انقلاب اسلامی مطرح و سیاست‌های کلی آن به منظور اجرایی شدن به دستگاه‌ها و نهادها و سازمان‌های ذی‌ربط اعلام و ابلاغ شد، دارای خصوصیتی است که در این پژوهش به شاخص‌های مختلف آنان پرداخته می‌شود.

مواد و روش‌ها: روش مورد استفاده در پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی و مراجعه به متون مرتبط با اقتصاد مقاومتی از جمله بیانات و دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب اسلامی است.

یافته‌ها: نظریه اقتصاد مقاومتی دارای ویژگی‌ها و شاخص‌ها و برنامه‌ها، مولفه‌ها و سیاست‌های کلان و بلندمدتی است که هدف نهایی آن تکیه بر توانمندی‌های بومی و اجتناب از وابستگی خارجی از یکسو و برون‌رفت از وضعیت اقتصاد تک محصولی می‌باشد. و در واقع نسخه‌ای است که علاوه بر مبارزه به منظور چیره شدن بر تحریم‌های اقتصادی برنامه‌ای بلندمدت به منظور توسعه متناسب با شرایط بومی و ارزش‌های دینی و فرهنگی جامعه ایرانی است.

ملاحظات اخلاقی: در نگارش مقاله حاضر، اصول و قواعد اخلاقی از جمله ارجاع‌دهی، استفاده دقیق و علمی از منابع در دستور کار قرار گرفته است.

نتیجه‌گیری: نظریه اقتصاد مقاومتی مطرح شده از جانب مقام معظم رهبری از یک‌سو دارای بنیان‌های فلسفی است و مبتنی بر جهان‌بینی و ایدئولوژی است و از سوی دیگر یک نظریه کاربردی متناسب با فرهنگ و شرایط بومی، اقلیمی و محلی ایران است، بنیان جهان‌بینی نظریه اقتصاد مقاومتی از سویی مبتنی بر نفی فلسفه عادی غرب در بهره‌وری از اقتصاد است و همچنین در ماهیت مغایر با دیدگاه اومانستی مدرنیته غربی و علم پوزیتیویستی آن است و از سویی دیگر دارای جنبه‌های ایجابی مبتنی بر جهان‌بینی الهی و ارزش‌های متعالی انسانی است، چرا که در فرهنگ غرب و به ویژه در نظام سرمایه داری هدف تولید انبوه و مصرف انبوه است.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۱۵-۱

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۱۰

تاریخ اصلاح: ۱۳۹۹/۱۲/۲۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۲۲

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۰۴/۰۱

واژگان کلیدی:

اقتصاد مقاومتی، آیت‌الله خامنه‌ای، شاخص‌ها و ویژگی‌ها، اقتصاد اسلامی، بومی‌سازی اقتصاد

نویسنده مسوول:

محمدرضا حاتمی

آدرس پستی:

ایران، تهران، دانشگاه پیام نور، گروه علوم سیاسی.

تلفن:

۰۹۱۲۷۸۰۶۸۷۱

کد ارکید:

0000-0001-5087-1785

پست الکترونیک:

Hatami5@yahoo.com

۱. مقدمه

نظریه‌های توسعه غربی که در واقع داستان توسعه کشورهای پیشرفته غربی بود در یک ادعا و تلاش هژمونیک و در یک کلیت بر آن بود تا روند توسعه غربی را بدون در نظر گرفتن عوامل و مولفه‌های جوامع دیگر تعمیم دهد و چنین وانمود کند که تنها راه دستیابی به توسعه الگوبرداری از دنیای غرب و یا جهان توسعه‌یافته است. این دیدگاه هیچگونه جایگاهی برای ویژگی‌های محیطی، فرهنگی، تاریخی، سیاسی و اجتماعی دیگر جوامع و از جمله کشورهای جهان سوم قائل نمی‌شود و تنها روند جبری دکتر درتمیستی توسعه را پیروی از الگوی غربی می‌دانست و به موازات نقد آموزه‌های غربی از جهات مختلف توسط اندیشمندان جوامع دیگر و حتی توسط جامعه‌شناسان و متفکرین جهان غرب مانند اصحاب مکتب انتقادی فرانکفورت از دو دیدگاه دستاوردهای اقتصادی و فرهنگی ناشی از مدرنیته غربی به چالش کشیده شده است.

از یک دیدگاه، نگرش فلسفی ماتریالیستی، پوزتیویستی و اومانستی جهان غرب در نفی مابعدالطبیعه، متافیزیک، الهیات و تأکید آن بر اصالت لذت و اصالت فایده و پراگماتیسم توسط جهان‌بینی مبتنی بر الهیات به نقد و چالش اساسی کشیده شد. از سوی دیگر خیل عظیمی از فلاسفه، جامعه‌شناسان، اقتصاددانان و منتقدین نظام سلطه و جهان سرمایه‌داری که اتفاقاً از آبشخور اومانیسم و ماتریالیسم سرچشمه می‌گرفتند، انسان امروز را الینه و اسیر نظام سرمایه‌داری سودجو قلمداد

نمودند که بایستی برای او راه نجات یافت، از دیدگاه این منتقدین انسان و ارزش‌های او از جمله هنر، زیباشناختی، اوقات فراغت و دیگر زوایای انسانی بشر امروز پایمال اهداف مال اندوزانه سرمایه‌داری جهانی قرار گرفته و نظام اقتصادی سلطه با تأکید بر تولید انبوه به منظور مصرف انبوه انسان را در خدمت تولید قرار داده است.

این نگاه و جهان‌بینی نسبت به اقتصاد که خود «انسان بودن» انسان را آماج سودجویی قرار می‌دهد از دیدگاه ادیان الهی را به ویژه از دیدگاه آموزه‌های اسلامی مطرود و محکوم و مخرب است، انقلاب اسلامی ایران که در حقیقت انقلابی فرهنگی بر آموزه‌ها و ارزش‌های معنوی و الهی و تعالی انسان و نفی هرگونه استثمار و سلطه از

در کشور و بومی شدن تکنولوژی هسته‌ای توسط دانشمندان ایرانی، به زانو درآوردن تروریسم داخلی و منطقه‌ای از یکسو و پیروزی ترامپ در انتخابات آمریکا و تکیه او به کرسی ریاست جمهوری وضعیتی پدید آورد تا این کشور با خروج از پیمان بین‌المللی هسته‌ای به عنوان برجام علی‌رغم تعهدات بین‌المللی و حقوق بین‌المللی حداکثر فشار اقتصادی خود را بر ایران اسلامی وارد نماید. هرچند که سیاست اقتصاد مقاومتی از قبل توسط رهبر جمهوری اسلامی ایران با نگاهی عمیق و دوراندیشانه اتخاذ گردیده بود، لیکن با توجه به تحریم‌های شدید اقتصادی و در وضعیت مبارزه و لزوم تسلیم نشدن در مقابل زورگویی‌های جهانی، بهترین گزینه اعمال سیاست‌های اقتصادی است. این مقاله درصدد پرداختن به اهداف، شاخص‌ها و

۵. بحث

۵-۱. چهارچوب نظری (نظریه‌های پسا

توسعه)

نقد پایه‌های ایدئولوژیک - هژمونیک توسعه بر مبنای مدرنیسم و رویکردهای آن باعث شکل‌گیری جریان تحلیلی و ضد توسعه شد، که از آن به عنوان پسا توسعه نام برده می‌شود، در چند دهه اخیر جهت‌دهی سیاسی و اقتصادی به توسعه همراه با رویکرد نخبه‌گرایانه آن باعث شکل‌گیری گفتمان پسا توسعه شده است. گفتمان پسا توسعه در شکل جدیدش با تأکید بر رویکرد اجتماعی و مردم‌گرایانه توسعه، پایه‌های فرهنگی، اقتصادی، فلسفی و سیاسی توسعه را به باد انتقاد گرفته و در ضدیت با آن‌ها به مثابه یک استحاله فرهنگی نمونه‌هایی از بازنمایی‌های اجتماعی و مردم‌گرایانه را برای توسعه به عنوان یک رویکرد برگزیده است، در واقع ساختار روابط ذاتی قدرت در بازنمایی‌های گفتمان توسعه مدرنیستی و رویکرد سیاسی و اقتصادی محض آن، گفتمان پسا توسعه را شکل داد.

تأکید بیشتر بر جامعه مدنی و مشارکت توده در فرآیند توسعه از محورهای اساسی گفتمان پسا توسعه بوده است، یکی از مهم‌ترین رویکردهای پسا توسعه، رویکردی است که امروز از آن به عنوان توسعه مردمی یاد می‌شود، این رویکرد مبتنی بر تغییر جهت جامعه بر مبنای پنج محور اساسی است که گفتمان پسا توسعه آنها را بر مبنای جامعه و توده مردم و بر خلاف رویکردهای مدرنیستی و نخبه‌گرایانه غربی مبتنی بر روابط قدرت هژمونیک

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی از دیدگاه رهبر انقلاب اسلامی ایران آیت‌الله العظمی خامنه‌ای می‌باشد.

۲. ملاحظات اخلاقی

در مراحل مختلف نگارش مقاله، اصول اخلاقی و علمی از جمله بهره‌گیری علمی و دقیق از منابع علمی رعایت شده است.

۳. مواد و روش‌ها

روش مورد استفاده در پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی و مراجعه به متون مرتبط با اقتصاد مقاومتی از جمله بیانات و دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب اسلامی است.

۴. یافته‌ها

نظریه اقتصاد مقاومتی دارای ویژگی‌ها و شاخص‌ها و برنامه‌ها، مولفه‌ها و سیاست‌های کلان و بلندمدتی است که هدف نهایی آن تکیه بر توانمندی‌های بومی و اجتناب از وابستگی خارجی از یکسو و برون‌رفت از وضعیت اقتصاد تک محصولی می‌باشد. و در واقع نسخه‌ای است که علاوه بر مبارزه به منظور چیره شدن بر تحریم‌های اقتصادی برنامه‌ای بلندمدت به منظور توسعه متناسب با شرایط بومی و ارزش‌های دینی و فرهنگی جامعه ایرانی است.

هستند شکل داده است (احمدی و بیدالله خانی، ۱۳۹۶، ۴۷).

از ابتدای شروع مفهوم توسعه، این کلمه بعدی کثرت‌گرایانه و چندوجهی داشته است، همزمان با غربی‌سازی توسعه و فرآیند انتقال این مفهوم به صورت خطی و تک‌بعدی به سمت کشورهای جنوب، انتقاد و حمله به مفهوم شمالی بودن توسعه آغازی داشته و باید پایانی را نیز برای آن در نظر بگیریم. با افزایش انتقادات به مفروضات فلسفی، فرهنگی و اجتماعی مدرنیسم که پایه الگوهای توسعه به مفهوم مدرن آن بود، در توصیف شرایط حاضر از مفاهیمی نظیر پایان توسعه، ضد توسعه با رویکرد گفتمانی پسا توسعه در رد مفروضات نظریه توسعه و نوسازی استفاده شد.

بر همین اساس الگوها و مبانی توسعه بر اساس مدرنیسم نیز به باد انتقاد گرفته شد، پسا توسعه-گرایی مبتنی بر جلوه‌ای از پست مدرنیسم، مدرنیسم اقتصادی، توسعه بدیل، توسعه دیگر و توسعه پایدار است، نظریه پسا توسعه (همچنین پس از توسعه و ضد توسعه) بر این امر تأکید می‌کند که کل مفهوم و عمل توسعه بازتابی از هژمونی شمالی - غربی برای بقیه کشورهای جهان است که در دایره شمال - غربی جا نمی‌گیرند، اندیشه پسا توسعه در دهه هشتاد و بعد از مطرح شدن انتقادات مختلف در برابر نظریه‌ها و طرح‌های توسعه به وجود آمد (احمدی و بیدالله خانی، ۱۳۹۶، ۴۸).

بر اساس نظر مکتب پسا توسعه‌گرایی، ماهیت آکادمیکی، سیاسی و اقتصادی نظریات توسعه بر

یک مبنای سیاسی و ایدئولوژیک بنا گذاشته شده است و در نتیجه تنها با شرایط اجتماعی جامعه‌ای خاص مرتبط است، ساخت اجتماعی و ایدئولوژیک فرایند توسعه باعث شده تا گفتمان پسا توسعه، نظریه مدرنیستی توسعه را منعکس کنند. الگوی هژمونی غرب و هدایت‌کننده پروژه غربی‌سازی دنیا بداند، توسعه به عنوان یک ایدئولوژی و یک چشم‌انداز اجتماعی ریشه در آرمان‌های نوسازی دارد که کشورهای جهان را به پیروی و تقلید از عدل جهانی اقتصاد و جامعه غربی تشویق می‌کند (رهنما، ۱۹۹۷).

نفوذ غرب در جهان، گفتمان توسعه با روابط نابرابر قدرت بین غرب و بقیه جهان، دانش غربی توسعه و سیر خطی پیشرفت رو به جلو با هدایت غرب برای بقیه جهان از مفروضات رویکرد مدرنیستی توسعه بوده است، تحت تأثیر ایوان ایلچ و دیگر منتقدان استعمارگرایی و پسا استعمارگرایی، تعدادی از نظریه‌پردازان توسعه مانند آرتور اسکوبار و گوستا و استوا معنای مدرن توسعه را به چالش کشیدند.

منتقدان مدرنیته اشاره می‌کنند که ادعای نظریه‌پردازان توسعه این است که شیوه جدید تفکر درباره توسعه با سخنرانی هری ترومن رئیس جمهور آمریکا در سال ۱۹۴۹ شروع شد، او در آن زمان گفت: «شیوه قدیمی امپریالیسم و استعمار خارجی برای سود، هیچ جایی در برنامه ما ندارد، آنچه ما در ذهن خود مجسم می‌کنیم یک برنامه توسعه بر اساس مفاهیم عادلانه و دموکراتیک است» در حالی که ادعای نظریه‌پردازان توسعه این

پسا توسعه‌گرایان با طرح اندیشه توسعه انسانی، بعد فرهنگی توسعه را برجسته ساخته و آن را از وابستگی به اقتصاد باز تعریف بر مبنای آن رهانیدند، در این حالت، توسعه بر اساس شرایط بومی و پیشرفت در رابطه با بوم هر کشور تعریف می‌شود، بدین‌سان توسعه شکوفایی قابلیت‌های انسان تلقی خواهد شد که افزون بر شاخص‌های اقتصادی چون «برابری قدرت خرید» و «درآمد پایدار» شاخص‌های بهداشتی، آموزشی و زیست‌محیطی نیز در آن لحاظ می‌گردد و اکنون این اندیشه در چنین مسیری به تکامل خود ادامه می‌دهد (سمیعی اصفهانی و حبیبی، ۱۳۹۴، ۵۸).

هم نظریه پسا توسعه و هم رویکرد اقتصاد مقاومتی، ذهنیت خطی، یکسان‌انگاری روند تاریخ و ناتوانی دیدگاه‌های کلاسیک و مدرن را در توضیح و تبیین مشکلات در هم تنیده کشورهای غربی را زیر سوال می‌برند، هر دو رویکرد ویژگی اثبات‌گرایی، ساختارگرایی، عینیت و علیت موجود در اندیشه، توسعه مدرنیستی را به چالش می‌کشند، هر دو تأکید یکسویه نظریات مدرن توسعه بر عقلانیت ابزاری، فنی و تکنولوژیکی که تبعات ویران‌کننده‌ای برای محیط انسانی و طبیعی در پی داشته است را زیر سوال می‌برند.

۵-۲. شاخص‌های اقتصاد مقاومتی

اقتصاد مقاومتی اولین بار در ایران اسلامی در دیدار کارآفرینان با آیت‌الله خامنه‌ای در شهریور سال ۱۳۸۹ مطرح گردید وی «اقتصاد مقاومتی» را معنا و مفهومی از کارآفرینی معرفی نمود و برای نیاز

بود که با این سخنان دوران توسعه جدید شروع شده است، نظریه‌پردازان پسا توسعه نشان دادند که این مفهوم توسعه به هیچ عنوان جدید نبوده است، با توجه به تغییر استراتژی آمریکا، آنها بر این نکته اذعان کردند که با توجه به اینکه دو سوم دنیا بر اساس تعریف جدید (سازمان ملل که تعریف آمریکایی از توسعه را مدنظر قرار داده بود) در حالت توسعه‌نیافتگی سر می‌کردند و برای فرار از عقب‌ماندگی باید راه چاره‌ای برای خود می‌یافتند، تنها راه نجات را نیز باید در خارج از فرهنگ خود و بر اساس تعریف جدید آمریکایی - غربی سازمان‌های بین‌المللی می‌یافتند و آن همکاری عادلانه با کشورهای غربی و آمریکا بود.

یکی از مفروضات بنیادین نظریه پسا توسعه این است که جوامع شهری و روستایی در سراسر جهان کمتر صنعتی شده و همچنین جنبش‌های اجتماعی در حال ظهور به مثابه واکنشی یا بازتابی از ناکامی نهایی جریان غالب توسعه بوده است، بنابراین هویت‌های جدید را در منازعه برای بازپس‌گیری سیاست از دولت، اقتصاد از بازار و دانش از علم مدرن صرفاً از طریق رویکرد پسا توسعه می‌توان درک کرد، اندیشه پسا توسعه، آرمان توسعه‌یافتگی و ماهیت و چرایی آن را به چالش کشید، نظریه‌پردازان پسا توسعه معتقدند که هدف اصلی توسعه، عمیقاً در پیوند با نوسازی است که کنترل غرب بر جهان و متحدان آن را در قالب جهانی در حال توسعه تعمیق می‌بخشد (راپلی، ۲۰۰۴).

یا گروه اجتماعی مقاومتی اشاره دارد که در راستای احقاق حقوق خود با پیگیری اهداف سیاسی که از نظر آنها بر حق است مبارزه می‌کنند.

اقتصاد مقاومتی با اقتصاد اسلامی بیگانه نیست، بلکه می‌توان گفت یک نوع مکمل اقتضایی آن است که به ضرورت زمان فعلی ما بازمی‌گردد و در شرایط فعلی تحریم ضرورت آن دوچندان است (افشاری و پورغفار، ۱۳۹۳، ۳۰ و ۳۱). این رویه به خوبی در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی مورد توجه قرار گرفته است. در همین زمینه در بند ۲۲ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی چنین مطرح شده است:

- دولت مکلف است برای تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با هماهنگ‌سازی و بسیج پویای همه امکانات کشور، اقدامات زیر را معمول دارد:

- شناسایی و به کارگیری ظرفیت‌های علمی، فنی و اقتصادی برای دسترسی به توان‌آفندی و اقدامات مناسب.

- رصد برنامه‌های تحریم و افزایش هزینه برای دشمن.

- مدیریت مخاطرات اقتصادی از طریق تهیه طرح‌های واکنش هوشمند، فعال، سریع و به هنگام در برابر مخاطرات و اختلال‌های داخلی و خارجی.

بر مبنای دیدگاه رهبری، اقتصاد مقاومتی برای خنثی نمودن نقشه دشمن در شرایط تحریم مطرح شده است. هدف این است یک کشور به این خوبی با این همه منابع، منابع طبیعی، با این همه موقعیت سوق الجیشی، با همه امکانات، زیر نگین یک قدرتی در دنیا بوده، یک روز انگلیسی‌ها بودند،

اساسی کشور به کارآفرینی نیز دو دلیل «فشارهای اقتصادی و دشمنان» و «آمادگی کشور برای جهش» را معرفی نمود (بیانات رهبری، ۱۳۸۹/۰۶/۱۶). رویکرد اقتصادی ایران تحت عنوان «اقتصاد مقاومتی» که غالباً در برابر اقتصاد تحت سیره غرب دیده می‌شود، پس از تشدید تحریم‌ها علیه ایران اسلامی در سال‌های اخیر این شیوه توسط حکومت ایران ترویج می‌شود، در اقتصاد مقاومتی هدف استفاده از توان داخلی در مقابل تحریم‌ها با ایجاد کمترین بحران است. آیت‌الله العظمی خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۹۲/۱۱/۳۰ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را به مسئولان جمهوری اسلامی ابلاغ کرد که در اینجا به مهمترین شاخصه‌های آن پرداخته می‌شود:

۵-۲-۱. خنثی نمودن نقشه‌های دشمن در

شرایط تحریم

نخستین مفهوم قابل استنباط از اقتصاد مقاومتی این است که ما در جهانی زندگی می‌کنیم که دشمن در عرصه‌های مختلف حضور دارد، یکی از این عرصه‌ها، فعالیت اقتصادی است، به عبارت دیگر در یک میدان رقابتی، تعاملی و تخصمی قرار داریم که می‌بایست جهت نیل به اهداف، این فضا را مدیریت کنیم، از این رو وقتی می‌گوییم اقتصاد مقاومتی، یعنی این که می‌خواهیم از حیثیت و هویت خودمان در مقابل دشمن یا رقیب دفاع کنیم و باید هر الزامی را که این مقاومت و دفاع نیاز دارد، وارد برنامه‌ریزی و استراتژی اقتصادی خود کنیم، با این تعریف اقتصاد مقاومتی به نظام اقتصادی ملت،

اقتصادی حرکت می‌کنند (خبرگزاری فارس ۱۳۹۳/۰۴/۰۲).

۵-۲-۲. تعامل با دنیا؛ برون‌گرایی و

درون‌زایی

نظریه وابستگی متقابل ناظر بر بایسته‌های ایجاد بستری برای پویای همگرایی بین‌المللی است زیرا بهره‌جویی از سرمایه‌های انسانی مشترک علمی، فنی و اندیشه‌ای، پویایی مربوط به درون و بیرون قلمروهای ملی است. از این رو در چارچوب نگرش و عملکرد تعاملی است که می‌توان به داشته‌ها و تجربه‌های دیگر کشورها دست یافت. در عرصه واقعیت، کشورهایی که رشد قابل توجهی دارند، کشورهایی هستند که از روابط و مناسبات گسترده بین‌المللی در عرصه‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی، علمی و... سود جسته‌اند (ستاری، ۱۳۹۵، ۶).

به نظر می‌رسد اقتصاد مقاومتی بدون شکل‌دهی به اقتصاد منطقه‌ای و بین‌المللی کمتر در دسترس است، به گونه‌ای که امروز بسیاری از کشورها از جهات مختلف اقتصادی به یکدیگر وابسته شده‌اند. البته این وابستگی از جهت مفهومی متفاوت با وابستگی است که در گذشته شاهد آن بودیم. در دو دهه اخیر نوع جدیدی از وابستگی بین کشورهای مختلف شکل گرفته که از آن با عنوان وابستگی متقابل یاد می‌شود. در این نوع وابستگی کشورها از جهات مختلف اقتصادی به یکدیگر وابسته‌اند (بخش‌یانی، ۱۳۹۲، ۲۴).

یک روز آمریکایی‌ها بودند، در واقع نظام سلطه، دستگاه سلطه، امپراطوری سلطه، حالا آمریکا یک گوشه از این امپراتوری است این‌ها مسلط بودند بر این کشور، انقلاب دست اینها را کوتاه کرده، سلطه می‌خواهد برگردد به این کشور، همه این تلاش‌ها برای امنیت، مسئله انرژی هسته‌ای بهانه است. آن کسانی که خیال می‌کنند اگر ما مسئله انرژی هسته‌ای را حل کردیم، مشکلات حل خواهد شد، خطا می‌کنند. مسئله انرژی هسته‌ای را مطرح می‌کنند، مسئله حقوق بشر را مطرح می‌کنند، مسائل گوناگون را مطرح می‌کنند که این‌ها بهانه است، مسئله، مسئله فشار است که می‌خواهند یک ملت را به زانو در بیاورند، می‌خواهند انقلاب را به زمین بزنند و یکی از کارهای مهم همین تحریم اقتصادی است، ما باید یک اقتصاد مقاومتی واقعی در کشور به وجود بیاوریم، امروز کارآفرینی معنایش این است (بیانات در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور، ۱۳۸۹/۰۶/۱۶).

اقتصاد مقاومتی روشی برای مقابله با تحریم‌های اقتصادی علیه یک منطقه یا یک کشور تحریم شده با کمترین وابستگی به خارج از کشور در خصوص نیازهای اساسی و راهبردی است، در شرایطی که صادرات و واردات هیچکدام برای آن کشور مجاز نمی‌باشد، معمولاً دولت‌های وابسته به خارج به لحاظ سیاسی فاقد دموکراسی یا دارای دموکراسی‌های ضعیف و از نظر اقتصادی دارای اقتصاد وابسته و تک محصولی هستند، پس از مواجهه با بحران‌های اقتصادی و تهدید به تحریم به سمت اقتصاد مقاومتی و مقاوم‌سازی نظام

در واقع اقتصاد مقاومتی دارای زمینه‌های داخلی و بین‌المللی است. اقتصاد مقاومتی به معنای اقتصادی منزوی نیست بلکه دُکترینی مبتنی بر درون‌زایی، پیشروی و برون‌نگری است. بر همین اساس در نگاه جامع به مقوله اقتصاد، کشور در تعامل متقابل اقتصادی از آسیب‌پذیری مصون می‌ماند، در برابر تحریم‌های یک‌جانبه می‌تواند مقاومت کند و همزمان روند اقتصادی‌اش مختل نشود. از این رو بر مبنای مفهوم تحول یافته وابستگی اقتصادی متقابل که همان پیوستگی متقابل است می‌توان مسیر دستیابی به اقتصاد مقاومتی را هموارتر کرد (ستاری، ۱۳۹۵، ۲).

درباره اقتصاد مقاومتی باید گفت که تعامل با دنیا و بهره‌گیری از تکنولوژی روز دنیا نیز یاری‌رسان اقتصاد مقاومتی است. اما این تعامل نباید به گونه‌ای باشد که تولید داخلی و اصل درون‌زایی را زیر سؤال ببرد. رهبر انقلاب به تشریح این مسأله پرداخته و چنین می‌فرماید: «روزمره فکر کردن در مسائل اقتصادی مضر است، تغییر سیاست‌های اقتصادی به طور دائم مضر است، در همه بخش‌ها، به خصوص در اقتصاد، تکیه کردن بر نظرات غیرکارشناسی مضر است، اعتماد کردن به شیوه‌های تزریقی اقتصادهای تحمیلی شرق و غرب مضر است، سیاست‌های اقتصاد باید سیاست‌های اقتصاد مقاومتی باشد - یک اقتصاد مقاوم باید اقتصادی باشد که در ساخت درونی خود مقاوم باشد و بتواند ایستادگی کند، با تغییرات گوناگون در این گوشه دنیا و آن گوشه دنیا متلاطم نشود

(بیانات در دیدار کارگران و فعالان بخش تولید کشور ۱۳۹۲/۰۲/۰۷).

اولاً، مسئولان باید از تولید ملی حمایت کنند، چه جوری؟ یک جا که قانون لازم دارد، حمایت قانونی کنند، یک جا که حمایت قضایی لازم است انجام بگیرد، تولید ملی باید رونق پیدا کند. دوم، صاحبان سرمایه و نیروی کار که تولیدگر هستند، آنها هم بایستی به تولید ملی اهمیت بدهند، به چه معنا؟ به این معنا که بهره‌وری را افزایش بدهند، بهره‌وری یعنی از امکاناتی که وجود دارد حداکثر استفاده بهینه شود، کارگر که کار می‌کند، کار را با دقت انجام بدهد. رحم الله امر، عمل عملاً فاقته. این معنای بهره‌وری است، از قول پیغمبر نقل شده است: رحمت خدا بر آن کسی است که کاری را که انجام می‌دهد، محکم انجام بدهد، متقن انجام بدهد. آن کسی که سرمایه‌گذاری می‌کند سعی می‌کند حداکثر استفاده از آن سرمایه انجام بگیرد، یعنی هزینه‌های تولید را کاهش بدهند. بعضی از بی‌تدبیری‌ها، بی‌سیاستی‌ها موجب می‌شود هزینه تولید برود بالا، بهره‌وری سرمایه و کار کم بشود. سوم، صاحبان سرمایه در کشور فعالیت تولیدی را ترجیح بدهند بر فعالیت‌های دیگر، ما دیدیم کسانی را که سرمایه داشتند - کم یا زیاد و می‌توانستند این را در یک راه‌هایی به کار بیندازند و درآمدهای زیادی کسب کنند، نکردند، رفتند سراغ تولید، گفتند می‌خواهیم تولید کشور تقویت بشود، این حسنه است، این صدقه است، این جزو بهترین کارهاست، کسانی که دارای سرمایه

۵-۲-۳. تغییر سبک و الگوی زندگی و پرهیز از مصرف‌گرایی

اقتصاد مقاومتی و پیرو آن سبک زندگی از مهمترین مباحثی است که می‌تواند جامعه را از مشکلات و مسائل اقتصادی برهاند و اندیشه بیداری اسلامی را در میان مسلمانان شعله‌ور نماید. اقتصاد مقاومتی یک بحث تئوریک محض مختص دانشگاه و حوزه نیست، بلکه بیشتر اقتصاد کاربردی است. اقتصاد مقاومتی یک شعار نیست، یک واقعیت اقتصادی است که شاخص‌های آن ریشه در عمل دارد، نه حرف. در خصوص سبک زندگی الهی و اسلامی نیز که مستقیماً با اقتصاد مقاومتی در ارتباط است ما الگوهای فراوانی فراروی خود داریم که در شرایط فعلی تنها نیازمند اجرایی نمودن آن هستیم. خوشبختانه دین مبین اسلام دین کاملی بوده و در قرآن کریم نیز به همه موارد به صورت مجمل و کلی در جهت دستیابی انسان به سعادت دنیوی و اخروی اشاره شده است. بنابراین باید زندگی مسلمانان همانند و مطابق با سبک زندگی اسلامی باشد. برای مثال خوراک، پوشاک، مسکن و ازدواج که چهار شاخصه اساسی هستند باید بر اساس شریعت اسلامی صورت پذیرد. افراد ثروتمند نیز باید در عین ثروتمندی، قناعت را پیشه خود سازند و از سوی دیگر آنان باید الگوی مصرف خود را تغییر داده و برای برقراری عدالت، قسمتی از ثروت خود را به فقرا انفاق کنند. بی‌شک اگر زندگی قرآنی در جامعه رواج یابد شاهد هیچ مشکلی در جامعه نبوده و تمامی انسان‌ها می‌توانند از یک

هستند، چه سرمایه‌های کم، چه سرمایه‌های افزون - آن را بیشتر در خدمت تولید کشور بگذارند. قوی شدن یک ملت فقط به این نیست که تسلیحات جنگی پیشرفته داشته باشد، البته تسلیحات هم لازم است اما فقط با تسلیحات هیچ ملتی قوی نمی‌شود. من وقتی نگاه می‌کنم سه عنصر را پیدا می‌کنم که دو عنصر از آنها همین دو نقطه‌ای است که در پیام عرض کرده‌ام، این سه عنصر اگر مورد توجه قرار گرفتند یک ملت قوی می‌شود:

یکی اقتصاد، یکی فرهنگ و سومی علم و دانش درباره دانش، در این ده دوازده سال گذشته حرف‌های زیادی زده شد و به حمدالله اثر کرد، امروز ما در دانش داریم پیش می‌رویم، اما در مورد اقتصاد و در مورد فرهنگ یک اهتمام بیش از متعارف لازم است تا بتوانیم اقتصاد کشور را به شکلی در بیاوریم که از آن طرف دنیا کسی نتواند با یک تصمیم‌گیری، با یک نشست و برخاست، بر روی اقتصاد کشور ما و بر روی معیشت ملت ما اثر بگذارد. این دست ماست ما باید بکنیم، این همان اقتصاد مقاومتی است که سیاست‌های آن در اسفند ماه ابلاغ شد، مسئولان سه قوه که خودشان هم در تنظیم این سیاست‌ها موثر بودند و حضور داشتند استقبال کردند و گفتند ما این کار را انجام می‌دهیم (بیانات در حرم مطهر رضوی ۱۳۹۳/۰۱/۰۱).

زندگی آرام و مسالمت‌آمیز برخوردار باشند. (رمضانی، ۱۳۹۵).

رهبر معظم انقلاب در یکی از دیدارهای خود با جوانان بحث کاملی را در خصوص سبک زندگی ارائه نمودند که این فرمایشات باید به عنوان یک سند فرهنگی از سوی مسئولین و چه از سوی مردم لحاظ گردد. با این حال به نظر می‌رسد که ما در مقطع فعلی که از سوی کشورهای غربی تحت شدیدترین فشارهای اقتصادی قرار گرفته‌ایم نیازمند یک رویکرد انقلابی و جهادی در سبک زندگی هستیم. رهبر معظم و انقلاب اسلامی بارها بر ضرورت دستیابی به اقتصاد مقاومتی تأکید فرموده‌اند و بسیاری از صاحب‌نظران و اقتصاددانان نیز معتقدند که بن‌مایه‌های اقتصاد مقاومتی از دل رفتارهای اقتصادی مردم بیرون می‌آید و ما برای اصلاح وضعیت اقتصادی خود باید ابتدا به دنبال تصحیح فرهنگ اقتصادی در جامعه باشیم (اسکندری و اسکندری، ۱۳۹۱). بدین ترتیب، در اسلام جهت سبک زندگی مقوله‌ها و مؤلفه‌های مشخصی ارائه شده است. ارزش‌ها و هنجارهایی که اسلام در دسترس انسان می‌گذارد، سلیقه، منش و برداشت‌های او را از زندگی تحت تأثیر قرار می‌دهد و در نهایت، سبکی را ترسیم و ترویج می‌کند که به شکل‌گیری الگوهای رفتاری و شیوه‌های زندگی خاصی می‌انجامد. اسلام آیین کاملی است که هم به دنیای پیروانش توجه دارد و هم به آخرت آنان اهتمام می‌ورزد چنان که از مسلمانان می‌خواهد نه دنیاخواهی آنان سبب غفلتشان از آخرت شود و نه توجه به آخرت، آنان را از دنیا باز دارد. اسلامی

بودن آداب و توحیدی بودن شیوه زندگی به این معناست که سبک زندگی بتواند بستر ساز عبودیت الهی در حیات انسانی باشد. به این ترتیب آداب اسلامی عمدتاً آداب بندگی است. از این روست که مقام معظم رهبری، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای می‌فرمایند: توحید صرفاً یک نظریه فلسفی و فکری نیست بلکه یک روش زندگی برای انسان‌هاست، لا اله الا الله که پیغام اصلی پیغمبر ما و همه پیغمبران است، به معنای این است که در زندگی و در مسیر انسان و در انتخاب روش‌های زندگی، قدرت‌های طاغوتی و شیطان‌ها نباید دخالت کنند. اگر توحید در زندگی جامعه بشری تحقق پیدا کند، دنیای بشر هم آباد خواهد شد، دنیایی در خدمت تکامل و تعالی حقیقی انسان.

هرچند که مقام معظم رهبری در سخنرانی‌های مختلف برخی از وجوه این شاخص‌ها را مطرح نموده‌اند ما در اینجا و بر اساس بیانات ایشان، سه شاخص مهم را از هم تمیز می‌دهیم و حول این سه شاخصه تحقیق را ادامه خواهیم داد.

بر این اساس سه شاخصه مهم تربیت زیستی، تربیت اخلاقی و تربیت عقلانی که شاخصه‌های اساسی الگو هستند را می‌توان برای سبک زندگی اسلامی- ایرانی مطرح کرد که مؤلفه‌های دیگر این سبک زندگی مانند عدالت، رعایت قانون، ساده‌زیستی، الگوی پوشش، زندگی پرهیزکارانه، الگوی مصرف، خردورزی، نظم و انضباط، تولید علم، جنبش نرم‌افزاری و رستگاری معنوی در ذیل

۱- اعتقاد به عدالت و معنویت

۲- انطباق با مقتضیات بومی

۳- تضمین‌کننده استقلال کشور

این سه شاخصه به انضمام مؤلفه‌ها و در انطباق با محورهای مذکور دو هدف کلی را دنبال می‌کنند که عبارتند از:

۱- دستیابی به رشد و تعالی و حیات طیبه در جامعه اسلامی ایران؛

۲- زمینه‌سازی جهت گسترش فرهنگ اسلامی در جهان.

از این منظر، سیاست‌گذاری برای اصلاح الگوی مصرف نیز نقطه شروع اقتصاد مقاومتی است زیرا مصرف، تولید را جهت می‌دهد و این دو در کنار هم، جهت سرمایه‌گذاری را مشخص می‌کنند، افزایش بهره‌وری در تولید، شکل‌گیری روحیه فرهنگ درست اقتصادی، تولید ملی و حمیت ایرانی، خودداری از اسراف و صنایع کردن کالاها و منابع طبیعی و حفظ فضای زیست‌محیطی و غیره امکان تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی را افزون می‌کند (خبرگزاری تسنیم ۱۳۹۵/۰۱/۰۶).

۶. نتیجه‌گیری

بر مبنای دیدگاه مقام معظم رهبری اتخاذ سیاست‌های مبتنی بر اقتصاد مقاومتی از روی انفعال و ناچاری و به منظور گذر از بحران و الزامی کوتاه‌مدت نبوده و نیست بلکه اقتصاد مقاومتی برنامه فعال و یک برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری کلان بلندمدت متناسب با الگوی ملی، محلی و ارزش‌ها و معیاری اسلامی است، بدین معنی که نظریه اقتصاد مقاومتی یک نظریه اقتصادی کاربردی و جدید است که می‌تواند در میان

نظریه‌های اقتصادی پسا توسعه جایگاه علمی داشته باشد و به عنوان یک پارادایم مطرح باشد. نظریه اقتصاد مقاومتی مطرح شده از جانب مقام معظم رهبری از یک سو دارای بنیان‌های فلسفی است و مبتنی بر جهان‌بینی و ایدئولوژی است و از سوی دیگر یک نظریه کاربردی متناسب با فرهنگ و شرایط بومی، اقلیمی و محلی ایران است، بنیان جهان‌بینی نظریه اقتصاد مقاومتی از سویی مبتنی بر نفی فلسفه عادی غرب در بهره‌وری از اقتصاد است و همچنین در ماهیت مغایر با دیدگاه اومانیستی مدرنیته غربی و علم پوزیتیویستی آن است و از سویی دیگر دارای جنبه‌های ایجابی مبتنی بر جهان‌بینی الهی و ارزش‌های متعالی انسانی است، چرا که در فرهنگ غرب و به ویژه در نظام سرمایه‌داری هدف تولید انبوه و مصرف انبوه است.

مصرف انبوه ترویج و ترغیب می‌گردد تا منجر به تولید انبوه گردد و هدف نهایی از تولید انبوه انباشت و کسب سرمایه است و در این وادی انسان در خدمت تولید و اقتصاد قرار می‌گیرد و در این چرخه مبتنی بر انتفاع و سود «انسان بودن» انسان تاریخچه پول‌پرستی و نظام سلطه سرمایه‌داری می‌گردد، این واقعیتی است که صرفاً مورد انتقاد دارندگان جهان‌بینی الهی و از جمله جهان‌بینی اسلامی نیست، بلکه حتی اندیشمندان و جامعه‌شناسان به نام غربی از تک ساحتی شدن انسان امروز و الینه شدن او در لابلای چرخ‌دنده‌های اقتصاد نظام سرمایه‌داری به ستوه آمده‌اند و معترضان لب به انتقاد و اعتراض گشوده‌اند و نمونه

اصراف، پرهیز از مصرف‌گرایی بی‌هدف و بی‌رویه، مسئولیت در قبال حفظ طبیعت، محیط زیست و منابع طبیعی و خدادادی و پرورش روحیه جهادی کار و تلاش و اهتمام به اقتصاد مبتنی بر تأمین مراکز دانش‌بنیان و همچنین اقتصاد مبتنی بر اصل «نفی سلطه» در اسلام را لحاظ نموده است، بر اساس تعالیم اسلام انسان دارای چند نوع مسئولیت است، یکی مسئولیت در برابر خالق (خداوند)، دوم مسئولیت در مقابل دیگران و جامعه بشری و سوم هم مسئولیت در برابر محیط زیست و منابع طبیعی و خدادادی.

اقتصاد مقاومتی صرفاً به معنای مقاومت در مقابل تحریم‌های غربی نیست، هرچند که مقاومت در مقابل این تحریم‌ها و موارد مشابه به آن در آینده، در دل اقتصاد مقاومتی هست لیکن فراتر از آن از دیدگاه مقام معظم رهبری اقتصاد مقاومتی، مقاومت و پرهیز در برابر اسراف، تبذیر، مصرف بی‌هدف و بی‌رویه، تحمیل پرستی و رفاه‌گرایی مضر و مخرب و تباه کردن منابع خدادادی مانند جنگل‌ها، مراتع، آب‌ها، منابع زیرزمینی و غیره نیز می‌باشد. بنابراین می‌بینیم که از دیدگاه مقام معظم رهبری اقتصاد مقاومتی الگوی اقتصاد اسلامی است و یک نظریه اقتصادی ناشی از تعالیم اسلام است که می‌تواند راهگشای اقتصاد همه کشورهای اسلامی باشد، در واقع طرح ایده اقتصاد مقاومتی در چارچوب کلان آن توسط رهبر معظم انقلاب اسلامی نتیجه سال‌ها غور در مبانی اسلام، تجربه فعالیت اجرایی در سطوح مختلف مدیریتی نظام و

این نقادان اصحاب مکتب انتقادی فرانکفورت می‌باشند.

از سوی دیگر از جنبه ایجابی نظریه اقتصاد مقاومتی بدان معنا که در بیان و کلام و سیاست‌های مقام معظم رهبری قابل کاوش است، نگاه دیگری به اقتصاد و انسان دارد که این نگاه مبتنی بر جهان‌بینی الهی و تعالی و تکامل انسان و ایجاد فضیلت در او بر اساس آموزه‌های اسلامی و قرآنی است، در مکتب اسلام نگاه به انسان دارای دو وجه است، یکی وجه مادی و دیگری وجه معنوی و اسلام در صدد تأمین سعادت مالی و معنوی انسان است، از این دیدگاه امر اقتصاد و معاش مهم و ضروری است تا جایی که در اسلام بر اساس احادیث معصومین و منجمله پیامبر اسلام کسی که معاش ندارد، معاد و دین او در معرض خطر قرار می‌گیرد. «من لا معاش له لا معادله» ولی از آنجا که نگاه اسلامی نسبت به انسان «تک ساحتی» و مبتنی بر محدود کردن او در حلقه مادیات نیست، بنابراین در این دیدگاه اقتصاد در خدمت انسان و تعالی او قرار می‌گیرد و اقتصاد فی‌نفسه هدف نیست بلکه وسیله‌ای است به منظور اعتلای ارزش‌های الهی و انسانی.

از آنجا که مقام معظم رهبری دارای جهان‌بینی الهی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی است، بدیهی است در نگرشی به همه پدیده‌ها از جمله اقتصاد در چارچوب این جهان‌بینی ارزشی معیارگذاری می‌کند، بنابراین می‌بینیم در مولفه‌ها و شاخص‌های نظریه اقتصاد مقاومتی ایشان آموزه‌های اسلامی از آن جمله اجتناب از تبذیر و

نیازها و خواسته‌های فردی، خانوادگی، اجتماعی و پتانسیل و منابع در اختیار فراهم آورد و از هر گونه افراط و تفریط، اسراف، تجمل‌گرایی، مصرف‌گرایی پرهیز و با مدیریتی کارا و اثربخش مبتنی بر ارزش‌ها، بستر و زمینه تحقق اقتصاد مقاومتی را فراهم آورد.

۷. تقدیر و تشکر

از تمامی کسانی که به انحاء مختلف در نگارش مقاله حاضر تلاش کرده‌اند، تشکر می‌کنم.

۸. سهم نویسندگان

نویسندگان مقاله به صورت برابر و مشترک مقاله را به رشته تحریر درآورده‌اند.

۹. تضاد منافع

در این مقاله تضاد منافی وجود ندارد.

نیز استفاده از نظرات کارشناسی شبکه‌ای از نخبگان کارشناسان کشور است.

آیت‌الله العظمی خامنه‌ای به منظور بومی‌سازی پیشرفت سال‌ها پیش واژه «پیشرفت» را جایگزین واژه «توسعه» نمودند. بنابراین رهبر معظم انقلاب اسلامی با توصیه به جایگزینی واژه پیشرفت تلاش بر آن داشتند که الگوی اسلامی را به منظور جایگزینی توسعه غربی ارائه نمایند.

در واقع الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت مورد نظر رهبری الگویی است مبتنی بر آموزه‌های اسلامی و شرایط و نیازهای متناسب با سرزمین ایران از جهات فرهنگی، تاریخی، اقلیمی و شرایط اقتصادی. بنابراین الگوی اقتصاد مقاومتی الگوی ایرانی - اسلامی که از غرب عاریت گرفته نشده است و تأمین‌کننده نیازهای اقتصادی و فرهنگی جامعه ایران است و از سوی دیگر از دخالت خارجی‌ها در امور اقتصادی ایران ممانعت به عمل می‌آورد.

ایران از جمله کشورهایی است که وابستگی شدیدی به درآمدهای نفتی دارد و افزایش و کاهش قیمت نفت باعث مازاد یا کسری بودجه می‌شود، با توجه به تحریم‌هایی که از طرف کشورهای غربی بر کشور اسلامی ایران وارد شد و مانع از ورود ارز به کشور شدند، باید با استفاده از بیانات مقام معظم رهبری این تحریم‌ها را با استفاده از اقتصاد مقاومتی به فرصت تبدیل کرده و از فروش نفت خام جداً خودداری کرد. بنابراین باید با استفاده بهینه از منابع و امکانات خدادادی، مصرف بجا و درست از منابع استراتژیک از جمله نفت و گاز، آب، برق و معادن و مراتع تعادل علمی و منطقی را بین

منابع

- احمدی، حمید، بیدالله خانی، آرش، «پسا توسعه‌گرایی و بازنمایی‌های انتقادی توسعه، رویکردی مردمی»، توسعه اجتماعی ایران، شماره سوم، ۱۳۹۶.
- اسکندری، محمدصادق، اسکندری، حمید، اقتصاد مقاومتی: اقدام و عمل، تهران، نشر بوستان حمید، ۱۳۹۱.
- افشاری، مجید، پورغفار، جواد، «بررسی و تبیین اقتصاد مقاومتی در اقتصاد ایران»، مجله اقتصادی، شماره ششم، ۱۳۹۳.
- بخشینانی، رضا، «بایسته‌ها و نبایسته‌های اقتصاد مقاومتی»، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۳۱۶۲، ۱۳۹۲.
- رضانی، حمید، آثار اقتصاد مقاومتی در اقتصاد مسکن، تهران، نشر نور علم، ۱۳۹۵.
- ستاری، محمد، نگرشی نظری بر پیوستگی متقابل اقتصادی، خبرگزاری ایرنا، کد خبر: ۸۲۳۶۳۴۰۴، مورخ: ۱۳۹۵/۱۰/۰۷.
- سمیعی اصفهانی، علیرضا، حبیبی، فاطمه، «نظریه پسا توسعه و الگوی اقتصاد مقاومتی در جمهوری اسلامی ایران، رویکردی مقایسه‌ای»، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، شماره شصت و ششم، ۱۳۹۴.

منابع لاتین

- Rahnema, M. Towards post-development: searching for signposts, a new language and new paradigms, in Rahnema M & Bawtree V (eds). The Post-Development Reader (Cape Town: David Philip). 20. 1997.
- Rapley, J. "Development Studies and the Post-Development Critique", Progress in Development Studies, 2004;4(4).

سایت‌ها

- بیانات مقام معظم رهبری:
بیانات در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور،
۱۳۸۹/۰۶/۱۶
- بیانات در دیدار کارگران و فعالان بخش تولید
کشور، ۱۳۹۲/۰۲/۰۷
- بیانات در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۳/۰۱/۰۱
- اقتصاد مقاومتی و عمل به آن، خبرگزاری فارس،
۱۳۹۳/۰۴/۰۲
- راهکارهای تحقق اقتصاد مقاومتی، نقل شده در
خبرگزاری تسنیم، ۱۳۹۵/۰۱/۰۶

Indicators of resistance economics from the perspective of Ayatollah Khamenei

Gholam Hassan Faraji¹, Mohammad Reza Hatami^{2*}, Morteza Mahmoudi³

1. PhD Student, Department of Political Thought, Faculty of Political Science, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2. Associate Professor, Department of Political Science, Payame Noor University, Tehran, Iran.

3. Assistant Professor, Department of Iran, Faculty of Political Science, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages: 1-15

Article history:

Received: 30 Dec 2020

Edition: 13 Mar 2021

Accepted: 12 May 2021

Published online: 22 Jun 2021

Keywords:

Resistance Economics,
Ayatollah Khamenei,
Indicators and Characteristics,
Islamic Economics,
Localization of Economics

Corresponding Author:
Mohammad Reza Hatami

Address:
Department of Political Science,
Payame Noor University,
Tehran, Iran.

Orchid Code:
0000-0001-5087-1785

Tel:
09127806871

Email:
Hatami5@yahoo.com

ABSTRACT

Background and Aim: From the beginning of the victory of the Revolution, the Islamic Republic of Iran was dominated by cultural, ideological, political, and economic confrontation with the liberal democratic system of the West and the world, and since the victory of the Revolution it placed. The theory of resistance economy at a time when the country is in economic and cultural war with the domination system and was proposed by Imam Khamenei, the wise leader of the Islamic Revolution, and its general policies were announced and communicated to the relevant institutions and organizations for implementation, Has characteristics that in this study, their various indicators are discussed.

Materials and Methods: The method used in this study is descriptive-analytical and referring to texts related to resistance economics, including the statements and views of the Supreme Leader of the Islamic Revolution.

Ethical considerations: In writing this article, ethical principles and rules such as citation, accurate and scientific use of resources are on the agenda.

Results: The emergence of resistance economy has characteristics and indicators and programs, components and macro and long-term policies whose ultimate goal is to rely on indigenous capabilities and avoid foreign dependence on the one hand and exit the monopoly economy. In fact, it is a version that, in addition to fighting to overcome economic sanctions, is a long-term plan for development tailored to the local conditions and religious and cultural values of Iranian society.

Conclusion: The theory of resistance economics proposed by the Supreme Leader on the one hand has philosophical foundations and is based on worldview and ideology, and on the other hand is a practical theory appropriate to the local, climatic and local culture and conditions of Iran, the foundation of worldview. The theory of resistance economics is based on the negation of ordinary Western philosophy on the productivity of economics and also contradicts the humanist view of Western modernity and its positivist nature, and on the other hand has positive aspects based on divine worldview and transcendent human values. Because in Western culture, and especially in the capitalist system, the goal is mass production and mass consumption.